

SLAVŲ MITINIS PASAULĖVAIZDIS: NUOTAKA – SAULĖ

Mikalojus Jarmakovskis

Mikalojus Jarmakovskis (Mikołaj Jarmakowski) – Gdanskio universiteto slavų filologijos bei kultūrinės antropologijos doktorantas, rašantis disertaciją apie nuotakos vaizdinio slavų ir baltų tautosakoje mitinį pamatą, remiantis priešistorinių visuomenių antropologijos teoriniais pagrindais bei indoeuropiečių lingvistikos duomenimis. Šis straipsnis – glaustas temos pristatymas su keliais pavyzdžiais. Asmenvardžiai vertime rašomi lietuviškai, originali rašyba atskiru sąrašu pateikta gale.

■ 1. MITOLOGIJA, ŽMOGUS IR TIKROVĖ

Terminas *mitologija* atsirado sudėjus du graikų žodžius – *μῦθος* ‘žodis, šneka, pasakojimas, pasaka, sakmė, padavimas’ ir *λόγος* ‘tarimasis, aptarimas, nutarimas, teiginys, žodis’, iš veiksmazodžio *λέγω* ‘(ap)tarti, (nu)sakyti, (iš)dėstyti’ (Beekes 2009: 841, 976). Tačiau senovės graikų filosofams žodis *λόγος* reiškė šį tą daugiau. Antai Hērakleitas juo pavadino „kosminį protą, kaip nuolat kintančio pasaulio racionalų principą, ir žmogaus pažintinį gebėjimą, paaiškinamą tuo, kad jo asmenišką protą yra kosminio proto dalis“ (Podsiad 2001: 481). Panašiai stoikams tai buvo „visuotinį vienį grindžiantis racionalusis principas, makro- ir mikrokosmus valdančių dėsnių tapatumas“ (Podsiad 2001: 482).

Šia prasme mitologiją galima būtų suprasti kaip paties mito *λόγος* – patį mitą valdančių principų (pri)pažinimą, tiek mikro-, tiek makrokosmo mastu.

Populiariuoju supratimu, mitologiją sudaro pasakojimai apie pasaulio pradžią bei sandarą. Mes siūlytume kitą požiūrį, kurį laikytume vidine mitologijos samprata, paremta kaip tik filosofinėmis žodžio *λόγος* užuominomis ir atitinkamomis kultūros antropologijos bei filosofijos metodologijomis.

Pamėginsime šitaip pažvelgti į *μῦθος* ir *λόγος* slavų liaudies kultūroje – į tą spontanišką, niekuomet galutinai neišsipildančią ir didele dalimi pasąmoningą individo gyvenimo „ontologiją“, kuri grindžia jo būtį kultūroje.

Šitaip suprantamos mitologijos tyrimas tam tikrais atžvilgiais suartėja su kultūrinės antropologijos bei filosofijos prieigomis. Vienas iš pirmųjų tokių visa apimančių mitologinės minties tyrimų buvo Liusjeno Levi-Briulio knyga „Mentalinės funkcijos primityviose visuomenėse“ (Lévy-Bruhl 1992). Jo pateikta „primityviojo

mentaliteto“ samprata mitinę „ontologiją“ grindžia vadinamuoju „mistiniu dalyvavimu“ (*participation mystique*). Tikrovė esanti homologiška, tarp žmogaus ir likusio pasaulio nėra stipraus egzistencinio skirtumo. „Mistiškai dalyvauti“ reiškia suvokti save „esant dalimi“, taigi patirti reiškinį ar daiktą ne kaip pasyvų objektą, o kaip savotišką subjektą, veiksnį, kaip mane patį atitinkamai veikiančią galią.

Šiame kontekste paminėtinas Andžejaus Piotro Kovalskio tyrimas (Kowalski 2001), parodęs, jog praindoeuropiečių leksikoje asmens samprata buvo paremta priklausomybės laipsniu: žmogus buvo asmuo tiek, kiek priklausė tam tikrai didesnei visumai. Be dalyvavimo, be susitapatinimo su kitais ar kita kuo, žmogaus *aš* (< ide. **eǵh*)om- ‘vienas iš daugelio’) neegzistuoja.

Individualumo problemą „archajinėse“ visuomenėse L. Levi-Briulis siejo su savotišku dvilypumu (*bi-présence, dualité*), tai yra su „priklausymu dviem pasauliams, kurie nėra griežtai perskirti. Iš tikrųjų tai to paties vieno pasaulio atmainos“ (Kowalski 1999: 73). Šią prancūzų filosofo sampratą A. P. Kovalskis pritaikė praindoeuropiečių kultūrai, *inter alia* atsižvelgdamas į metamorfozių tarp žmogaus ir nežmogaus (dievo, gyvulio) archajiniame pasaulėvaizdyje galimybę (Kowalski 1999).

Visa tai leidžia ir mums neskelti tikrovės į „mitinę“ ir „buitinę“, į *sacrum* ir *profanum*, nes ir pačiam mitiniam mąstymui toks skaldymas visiškai nebūdingas.

Tačiau būti gyvoje visatoje, sudarytoje iš subjektų, veiksmų ir galių, visuomet reiškia santykį bei rūpestį. Pastarąjį (vok. *Sorge*) Martynas Heidegeris iškėlė į egzistencinę vertybę, o Ernstas Kasireris nustatė esant mitinės „ontologijos“ pagrindu. Pasak jo, „rūpestis – tai santykis su tikrove, paremtas konkrečiu *idant* (vok. *Um-zu*)“. Pavyzdžiui, „toks rūpestis akivaizdus statant namą,

idant jis apgintų nuo šalčio, sutelktų šeimą ir t. t.“ (Kowalski 2001: 32).

Vis dėlto, rūpestį laikant esmine archajinio subjekto egzistencine nuostata, rekonstrukcija lieka statiška. Kaipgi būtų galima užčiuopti gyvai kultūrai ir individui joje būdingą dinamiką? Dėl to prisiminkime amerikiečių antropologo Rojaus Vagnerio svarbią mintį. Knygoje „Kultūros išradimas“ jis rašo, jog kultūra – tai toks socialinių konvencijų rinkinys, kuris žmogų nuolat verčia suprasti ir paisyti, „kaip iš tikrųjų dera elgtis“ (Wagner 1981: 41–42). Kultūra, tradicija nuolat stato asmenį prieš klausimą „kaip dera elgtis“, kad būtum gera žmona, vyras, karys ar bet kas kitas. Atsakymas į šį klausimą patiriamas anaip tol ne kaip savavališka individo „laisvė“, o veikiau kaip kolektyvinis ir iš dalies pasąmoningas spaudimas, verčiantis būti „tuo ir tuo“.

2. SLAVIŠKOSIOS LIAUDIES KOSMOLOGIJOS PAGRINDAI

Mūsų tyrimas sutelktas į slavų mitologiją, tiksliau – į slaviškąją žmogaus mitinę „ontologiją“, ir remiasi dviem diachroniškai nutolusiais šaltiniais: lingvistinėmis praslavų leksikos rekonstrukcijomis ir pastarųjų šimtmečių etnografija. Keletas rekonstrukcijos bandymų slavų liaudies kosmologijos srityje jau yra atlikta. Visiems jiems bendra diachroninė perspektyva, kurioje būtų atsižvelgiama į trūkį tarp rekonstrukcijos objekto (ikikrikščioniškasis, ankstyvųjų viduramžių slavų pasaulėvaizdis) ir pasitelkiamos medžiagos – daugiausia XIX ir XX a. folkloro.

Taigi, ką galime pasakyti apie slavų kosmologiją žmogaus požiūriu? Kaip lingvistika ir folkloras gali mums nušviesti praslavų kultūros žmogaus pasaulėvaizdį ir pasaulėjautą? Kokį atsakymą jie gali pasiūlyti į klausimą „kaip dera elgtis“ būties akivaizdoje?

Pasaulis slavų buvo suvokiamas dviem atžvilgiais – kaip **světъ* (< baltų-slavų **šwoit-* < ide. **kuoi-to-* ‘šviesus, apšviestas’) ir **mirъ* (< b-sl. **mei-rás* < ide. **mei-* ‘sieti, stiprinti’ arba **meih₁-* ‘minkštas, švelnus’). Pirmoji iš šių leksemų, lietuviškojo *pa-saulio* ekvivalentas, tikrovę apibrėžia kaip nušviestą (iš **světъ* pirminės reikšmės ‘šviesa’) ir – per sąsają su sl. *světъ* ‘šventas’ (< ide. **kuen-to-*) bei **květъ* ‘žiedas, žydėjimas’ (< ide. **kuoi-to-*) – persmelktą šventos augimo galios. Tokia pasaulio samprata atitinka iš tautosakos plačiai žinomą mitą apie Žemę drauge sukūrusius Dievą (sl. **Bogъ*) ir Velnią (**Čřtъ*): Velnius

neria į pirmykščio vandenyno dugną ir parneša tris kruopeles smėlio, tada Dievas pasėja jas ant vandens, ir iš jų užauga Žemė (Tomiccy 1975). Žemė tad sukuriama „ištraukiant“ ją iš prmykštės tamsos į (saulės) šviesą, paverčiant ją *pa-sauliu*. Seniausiuose variantuose abu kūrėjai yra vandens paukščių pavidalo.

Antroji pasaulį žyminti slavų leksema **mirъ* (kai kas laiko ją skoliniu iš senovės iranėnų dievo Mitros vardo *Mithra*, pažodžiui ‘draugas’, tarmėse *Mihr*) mena socialinį pasaulį, visuomenę, bendruomenę kaip santarvės, taikos bei tarpusavio ryšių erdvę (Borys 2006: 330; ЭССЯ XIX: 54–57). Folkloro vaizdiniai šiuos ryšius kartais tiesiog ir nusako per saitų ar gijų metaforą (Kowalski 1998; Jarmakowski, Walenkiewicz 2021).

Tiesos sąvoka jau tiesiogiai nurodo į atitinkamą elgesį. Praslavų leksemos **pravda*, kurios veldiniai šiuolaikinėse slavų kalbose reiškia tiesą, rekonstruoti reikšmė yra ‘teisumas, teisingumas, nuoširdumas, sąžiningumas, tikrumas’ (Borys 2006: 480). Tai būdvardžio **pravъ-* ‘tiesus, tinkamas, deramas’ vedinys, o šis turi antonimą **kri-vo-* ‘netiesus, suktas, kreivas’, kuriuo atitinkamai remiasi leksema **kri-vo-da* ‘netiesa, melas, klasta, neteisingumas, neteisėtumas’ (Borys 2006: 268). Taigi etimologiškai tiesa yra kreivumo (**kri-vo-da*) priešybė, o šis gali būti suprantamas ir kaip nukrypimas, deramos būklės pasaulyje, „tinkamumo“ praradimas. Kreivumas apskritai laikomas priešingas gyvybei ir gėriui (СД II: 674–675).

Tačiau kas yra „gėris“? Rekonstruoti praslavų leksema **dobrъ* ‘geras’ < ide. **dhabh-ro-s* remiasi šaknimi **dhabh-* ‘tikti, tikęs’ (plg. tos pačios šaknies gotų *gadaban* ‘tikti, nutikti’). Jau slavų prokalbėje ji turėjo ne vieną vedinį: **dobrěti* ‘daryti gera, darytis, būti geram’, **dobrina* ‘gerovė’, **dobriti* ‘daryti, kad kas būtų geras’, **dobro-dějъ* ‘gera-darys’, **dobrostvъ*, **dobrota* ‘gerumas’; ji nereta ir asmenvardžiuose: *Dobriilo*, *Dobriila*, *Dobrica*, *Dobro-gostъ*, *Dobro-slaw*, *Dobro-milъ*, *Dobro-myslъ* (ЭССЯ V: 40–47). Rekonstruojama pirminė leksemos reikšmė vėl veda mus prie kažko, kas yra ‘derama, tinkama’ (Borys 2006: 115), kas ‘laikoma gera, sėkminga, vertinga, naudinga’ arba tiesiog yra ‘gėris, gerovė, turtas, priteklius, nuosavybė’ (SP III: 301), taip pat iš dalies kas ‘gražu’ (Derksen 2008: 110).

Išryškėjusi (pri)derėjimo, (ati)tikimo prasmė vėlgi yra susijusi su reikšmingu ritualiniu terminu **godъ* ‘kas tinkama; tinkamas metas; tam tikras metas; palankus metas’ (ЭССЯ VI: 191–192; Borys 2006: 169; Derksen 2008: 172). Jis remiasi veiksmazodžiu **goditi* ‘laukti tinkamo meto,

progos, taikytis, tykoti' arba 'būti tinkamam', taip pat **godėti* 'tikti, būti tinkamam, deramam, naudingam, gera lemiančiam, sėkmingam' (ЭССЯ VI: 188–190). Tarp šios leksemos vedinių – terminai, nusakantys vestuvių apeigas (kaip le. *gody* 'vestuvės, vestuvių puota') ir žiemos saulėgrįžos šventę (le. dial. *Godnie Święta*, pažodžiui 'garbingosios, kilniosios šventės'). Kaip yra pažymėję Vieslavas Borysas ir Francišekas Slavskis, terminas *gody* mena apskritai apeigoms bei šventei tinkamą metą, kaip kad **godovati* – tai apskritai 'švęsti, dalyvauti iškilmėse' (Borys 2006: 169–170; SP VIII: 11–17). Leksema gali būti pritaikyta ir žmogui, kuris tuomet lenkiškai bus pavadintas žodžiu *godziwy* 'padorus, doras, patikimas' arba *godny* 'taurus, garbingas', o perkeltine prasme – ir *pogodny* 'giedras, gerai nusiteikęs, ramus' (iš *pogoda* 'geras, giedras oras; giedra nuotaika') su daugybe atitikmenų įvairiose kitose slavų kalbose (Borys 2006: 169–170). Indoeuropietiškoji etimologija irgi parveda prie jungties, ryšio semantikos – prie šaknies **ghedh* / **ghodh-* 'jungti, sieti, būti tvirtai susietam, atitikti' (IEW: 423–424).

Ritualą, apeigas žymėjo praslavų žodis **obrędb*, pasidarytas iš veiksmažodžio **ręditi* 'tvarkyti, daryti tvarką', savo ruožtu išriedėjusio iš daiktavardžio **rędb* 'eilė, (eilės) tvarka' > 'vieta eilėje, sekoje; tvarka' (Derksen 2008: 436). Ide. prokalbėje šis žodis remiasi šaknimis **ar-* / *(*a*)*rī-* / **rēi-* (laringaliniu pavidalu **h₂reiH-*) 'tikti, (pri)taikyti, sudėti, suderinti, sutvarkyti'. Iš šios šaknies taip pat yra kilę tokie įvairių kalbų žodžiai kaip sanskr. *ṛtá-*, avest. *arāta-* 'šventoji tiesa, šventoji tvarka', *aipi-arāta-* 'tikras, nustatytas', *arādra-* 'ištikimas, patikimas' ir kt. (IEW: 55–61). Iš etnografijos pusės svarbu pridurti, kad prokalbės žodžiu **obrędb* paremtos slavų kalbų leksemos taikomos ne vien religinėms bei kalendorinėms apeigoms, bet ir kasdieniam gyvenimui, pradedant apranga, pasipuošimu (ypač apeigoms ar iškilmėms, bet ne tik), apsitvarkymu buityje, apsiėjimu ūkyje ir baigiant tinkama kolektyvinių lauko darbų tvarka (ЭССЯ XXIX: 87–89).

Taigi matome tipišką, būdingą mitiniam mąstymui praktiką, kai vadinamoji „kosminė tvarka“ taikoma ne tik dievams, bet ir žmonėms ir remiasi tuo pačiu jau nesyk minėtu tinkamumu, deramumu bei iš jo kylančiu gėriu.

Tokia samprata, beje, sutampa ir su lietuvių *darna* – daiktavardžiu, kilusiu iš veiksmažodžio *derėti* 'tikti, pritikti, būti tinkamam'.

Ją atitinka ir slavų **ladb* 'darna, darnus parengimas, suderinimas, tvarka, paprotys', iš veiksmažodžio **laditi* 'suderinti, sutvarkyti' > sen. le.

ladzić 'pagerinti, parengti, sutvarkyti' bei 'gyventi darnoje, santaikoje, susitaikyti' (Borys 2006: 293). Prie šios šaknies slavų žodžių dar priklauso **lada* 'mergina vestuviniiais apdara; dailus jaunikaitis; sutuoktinė,-is; mylimoji,-asis' ir **ladbnb* 'darnus, tvarkingas' > 'dailus, malonus, šaunus' (ЭССЯ XVI: 9–12), menantis slavų estetinio žodyno užuomazgas (plg. le. *ladny* 'dailus, gražus'). Šių slavų leksemų indoeuropietiškoji šaknis problemiška. Nebent paminėtina prielaida čia esant dviejų šaknų dūrinį *(*o*)*lō-* + **dho-*, iš kurių antroji esanti kilusi iš ide. veiksmažodžio šaknies **dhē-* 'dėti'.

Pastarąją šaknį matome ir rekonstruotame slaviškame vardo suteikimo ritualo pavadinime **jbmę dēti* 'vardą dėti' (< ide. **nomon dheh₁-* 't. p.'). Šis dūrinys, aptinkamas senovės indų „Rigvedoje“ (*nama-dhēyam*), senovės iranėnų „Avestoje“ (*namam dadat*), Platono raštuose Senovės Graikijoje (*νομοθέτης*), mena kosmogoninį kontekstą – vardo suteikimas reiškė pasaulio sukūrimo pakartojimą mažesniu mastu (Kowalski 2001: 44–45). Emilis Benvenistas, nagrinėjęs šią šaknį indoeuropiečių teisės kontekste, rašė: „Pažymėtina, jog **dhē* reikšmė griežta prasme yra ne šiaip sau 'padėti' ką nors ant ko nors, o 'dėti būtin, kūrybiškai nustatyti'. Vediny [sen. indų] *dhāman* tad reiškia 'nustatymą' tiek padėjimo, tiek sukūrimo prasme ir kartu šio 'padėjimo' ar 'nustatymo' vietą. Kitaip tariant, jis žymi sritį, vietą ir kartu joje padėtą, nustatytą daiktą. Turint omenyje šią pamatinę reikšmę, galime suprasti, kaip *dhāman* kartu įgauna reikšmę 'dėsnis, įstatymas' – nes tai visų pirma ir yra į-statymas, in-stitutas, kuris yra pa-dėtas, nu-statytas ir kaip tik šitaip įgavęs būti“ (Benveniste 2016: 387).

3. PRASLAVŲ **VĚRA* 'TIKĖJIMAS'

Su ritualu ir kosmologija taip pat yra susijęs praslavų daiktavardis **věra*, kurio pirminė reikšmė nusakoma kaip 'įsitikinimas, tikėjimas, pasitikėjimas (ką nors esant ar būsiant tikrą)', o jo vediniai šiuolaikinėse slavų kalbose yra pagrindiniai lotynų *fides* atitikmenys (Borys 2006: 687). Etimologija, kurią, drauge su lo. *vērus* 'tikras, teisingas, tinkamas, geras' bei vok. *wahr* 'tikras', grindžia ide. **uēro-* 'patikimas, tikras' (Borys 2006: 687; 1165–1166), rodo, jog pradžioje žodis buvo ne konfesinis (teologinis) konceptas, o veikiau reikšė mistinį, „ontologinį“ religinį patyrimą, sužadintą veikiau praktinio „dalyvavimo“ nei išprotautą.

Tikėjimą *kuo* reiškė praslavų **vĕra*? Turint omenyje aptartąsias leksemas ir atsižvelgiant į kosmologinius tekstus, žinomus iš etnografijos (tautosakos), manytina, kad **vĕra* visų pirma lietė pasaulį **svĕtŭ* ir **mirŭ*, kurio pagrindinė pageidaujama savybė kaip tik yra tikrumas, tiesa (**pravda*).

Pasaulio tikrumo klausimas, apie kurį ir sukasi **vĕra*, iš subjekto perspektyvos savo ruožtu yra susijęs su tiesaus (**pravŭ*) kelio (sl. **pŕtŭ* < ide. **pont-*) metafora, kuri irgi, ko gero, priklauso senajai religinei terminologijai su daugybe indoeuropietišųjų atitikmenų (nuodugnai apie dvasinę, pomirtinę „kelio“ semantiką baltų ir slavų tradicijose su lyginamaisiais pavyzdžiais žr. Razauskas-Daukintas 2020b: 171–210).

Savitą santykį su tikrove liudijančias kategorijas – santykį, artimą heideriškajam *idant*, – galima atpažinti pačiame tikrovės apibrėžime. Vladimiras Toporovas, nagrinėdamas etimologines bei semantines sąsajas tarp **svĕtŭ* ‘šventas’, **svĕtŭ* ‘pasaulis’ (< ‘šviesa’) ir **kvĕtŭ* ‘žiedas, žydėjimas’, atskleidė archajinę intuiciją, kuriai pasaulis, savo esme savaimė šventas ir šviesus, tuo pat metu dargi suvokiamas kaip nepaliaujamo žydėjimo terpė (Топоров 1989: 12–28; Топоров 1995: 470–479; plg. Benveniste 2016: 454–456). Ježis Bartmiński panašiai rašė apie lenkų folklorui būdingą pasaulėvoką: „Kosmosas – kaip ir atskiras augalas, gyvūnas, žmogus – gyvena. Jo įvaizdis – medis, kuris yra gyvas ir nepaliaujamai atsinaujina. Kosmosą daro gyvą visa persmelkianti moteriškojo (motinos žemės) ir vyriškojo (dangaus, saulės, ugnies) pradų sąveika“ (Bartmiński 1988: 99). Pacituokime ir Viljamą Tomą su Florianu Znanieckiu: „Kosmosas palankus žmogui. Gamta aktyviai suinteresuota žmogaus gerove. Saulė teikia žmogui savo šviesą ir šilumą, žemė teikia derlių, medžiai – vaisius, versmės ir upės – vandenį“ (Thomas, Znaniecki 1976: 183).

Cituotųjų autorių rekonstruotas pasaulėvaizdis atitinka intuicijas, keliamas minėtų kalbos (prokalbės) duomenų. Abiem atvejais pabrėžiama pasaulėjauta, kurios centre – animistinis, subjektyvus santykis su visata, suvokiama kaip gyvas organizmas, persmelktas augimo ir žydėjimo galių. Tokia pasaulėjauta yra bendra indoeuropiečiams ir mena gilų poreikį ritualu palaikyti šią Būties darną, užtikrinančią gyvybės tąsą (Kowalski 2001a: 64–70).

Ši darnos palaikymą kaip tik ir mena slavų leksema **obrĕdŭ* ‘ritualas, apeigos’, išvesta iš veiksmažodžio **rĕditi* ‘tvarkyti, daryti tvarką’ (Boryś 2006: 377). Kaip sakyta, šie žodžiai yra etimologiškai susiję su sanskrito daiktavardžiu *ṛtá*, itin

svarbiu siekiant suprasti tiek vedų tradiciją, tiek pirmąją praindoeuropiečių kosmologiją apskritai. Kilęs iš sutelkimo, surinkimo daiktan žyminės šaknies, „Rigvedoje“ jis tapo reikšmingu filosofiniu terminu, nusakančiu „dinaminę struktūrą, kurioje kiekvienas objektas bei veiksmas turi savo vietą ir visi dėmenys palaiko bei paremia vienas kitą savotiškoje simbiozėje. *Ṛtá* mena darnią visatą, kurios dėsniai teikia kūrybinių galių visiems, kas supranta jos sandarą ir žino, kaip joje elgtis“ (MSKMI: 31). Būtent – „kaip dera elgtis, *idant*“.

Panašią gero pasaulio intuiciją žadina ir kitos nagrinėtosios slavų leksemos. Atitinkama visatos darnos samprata grindžiami minėti terminai **dobro* ‘geras’ (< ide. **dhabh-* ‘tikti, tikėti’), **godŭ* ‘kas tinkama kam nors; tinkamas metas; tam tikras metas; palankus metas’ (< ide. **ghedh / *ghodh-* ‘jungti, sieti, būti tvirtai susietam, atitikti’), **ladŭ* ‘darna, darnus parengimas, suderinimas, tvarka, paprotys’ (< ide. **(o)lō-* + **dho-* ~ **dhē-* ‘dėti’ > skr. *dhāman* ‘dėsnis, įstatymas, nustatyta vieta’, avest. *damī* ‘(i)kūrėjas, nustatytojas’, gr. *θέμις* ‘dievų nustatyta religinė bei teisinė tvarka’) (Kowalski 2001: 45). Visi jie mena (pri)derėjimą ir (ati)tikimą, *idant* tai, kas dievų nustatyta kaip gera ir derama (derlinga), būtų palaikoma ir pratęsiama.

Dar trumpam grįžkime prie grožio sąvokos (kaip minėtasis le. *ladny* ‘dailus, gražus’). Pagrindinis praslavų būdvardis, turėjęs reikšmę ‘gražus’, buvo **sbličŭnŭ*, pirmine prasme ‘paveidus, išvaizdus, puošnus’ (Boryś 2006: 618). Jis su priešdėliu *sŭ-* yra sudarytas iš veiksmažodžio **ličiti* ‘veidinti, suteikti veidą, pavidalą, puošti’ ir reiškia šio veiksmo rezultatą. Užuoamina į amatus, kurią čia galima įžvelgti, nėra atsitiktinė, ypač turint omenyje paplitusį žmogaus sutvėrimo iš molio kaip puodynės arba nuliejimo iš metalo vaizdinius (Mierzwiński 2012: 97–108).

Esminis šiai leksemai taip pat yra reikšmės apvertimas, kaip antai ru. *сличить* ‘palyginti, sugretinti’, pietų slavų *сличан* ‘panašus, paveidus’, tačiau le. *śliczny* ‘gražus’ (ЭССЯ XV: 81–83). Atitinkamą reikšmės pakitimą liudija ir kitos šaknies leksemos, būtent **nadobŭtŭ* (ru. *надобный* ‘reikalingas, privalomas’, serbų *надобан* ‘tikslingas’, bet le. *nadobny*, č. *nadobný* ‘gražus, dailus’) ir **podobŭnŭ* ‘panašus, toks pat’, tačiau le. *podobac się* ‘patikti’, ukr. *ти мені подобається* ‘tu man patinki’. Abi šios leksemos, turinčios įvairiose slavų kalbose begalę vedinių, remiasi daiktavardžiu **doba* ‘kas tinkama, derama’ (su paraleline laiko prasme, kaip kad lietuvių žodyje *dabar*) < ide. **dhabh-* / *-nos*, kuris gražina mus prie minėtojo slavų **dobro* ‘geras’ (ЭССЯ V: 38).

4. *DĚVA SĚLNŮCEM SVĚTITĚ „MERGA SAULE ŠVYTI“: SOLIARINĖ VESTUVIŲ SIMBOLIKA

Lenkų etnologas Jeżis Bartminskis yra atkreipęs dėmesį į vieną liaudiškosios kosmologijos aspektą, mums dabar irgi svarbų, – paralelizmą, kuri galima suvokti kaip tiltą ar netgi pirmą pradį tapatumo santykį tarp visatos ir žmogaus:

Paralelizmas – tai pakartojimo semantinė atmaina, per regimąjį skirtingumą perteikianti vidinį panašumą (pirmine prasme, matyt, netgi tapatumą). Filosofinis jo pagrindas – animizmas, t. y. tikėjimas gyvybės visatoje vieningumu ir mistiniu ryšiu tarp žmogaus ir jį supančios gamtos. Palyginimo pagrindas – veiksmas, vykstantis, viena vertus, gamtos pasaulyje, o antra vertus, žmogaus pasaulyje: sušnara lazdynas – pravirksta mergelė; danguje pateka saulė – iš namų išteka nuotaka; užsidega liepa ir jovaras – mergina ir vaikinai užsiliepsnoja meile vienas kitam. (Bartmiński 2011: 35)

Slavų folkloro tyrinėtojai seniai yra atkreipę dėmesį į šios mitinės-poetinės struktūros svarbą, tačiau išsamios studijos šiuo klausimu iki šiol nesama (Капров 1898; Доўнар-Запольскі 1909; Зеленин 1999; Masłowska 2014; Питулић 2017; Пешикан-Љуштановић 2017; Делић 2017; Razauskas-Daukintas 2020a).

Kaip pavyzdį dabar panagrinėsime vieną ritualinės liaudies poezijos atvejį – nuotakos įvaizdžio sąsają su saule. Būtina pabrėžti, kad saulės ir nuotakos mitopoetinė paralelė tėra viena iš tipiškų slavų folklorui (daugybė kitų remiasi palyginimais su medžiais, kitais augalais, gyvūnais ir t. t.). Taigi pristatysime tik vieną slavų tautoms bendrą vestuvinės ritualinės poezijos fragmentą. Siekdami jį padaryti patikimesnį diachroniniu požiūriu (sekant klasikiniiais darbais Wrocławski 1983; Толстой 2003; Katičić 2010), palyginsime tris slavų tradicijas – serbų, baltarusių ir lenkų.

4.1. Девочка и Сунце „Mergelė ir saulė“: serbų tradicija

Merginos ir Saulės paralelizmas serbų liaudies tradicijoje labai dažnas. Be to, kaip tik Saulė dažniausiai lemia merginos grožį:

*Ја не сам с' небо паднула,
Мене је мајка родила.
Кад ме је мајка рађала*

*У јарко слунце гледала,
У млеко ме је бањала,
Зато сам бела румена,
Зато сам т'нка висока.
(Димитријевић 1987: 8)*

*Аš не iš dangaus nukritau,
Мане мама pagimdė.
Мама, mane gimdydama,
Į skaisčią saulę žiūrėjo,
Piene mane išmaudė,
Užtat aš balta skaisti,
Užtat aš laiba aukšta.*

Svarbiausias liaudiškame merginos „aprašyme“ jos veidas (serb. *лице*) turi saulės bruožų, pavyzdžiui, dainoje gali būti sakoma „Mano skaisčius, baltas veidas, aš šviečiu kaip saulė“. Tai gali būti pačios merginos arba jos motinos kontaktų su saule pėdsakas.

*Сунце ти је – бело лице.
(Димитријевић 1987: 11)*

Saulė – tavo baltas veidas.

*Када стоји – сунце сјаја.
(Питулић 2017: 126)*

Kada [ji] stovi – saulė spindi.

Saulės simbolika serbų vestuvinėse apeigose pasireiškia kuo įvairiausiai atžvilgiais. Saulė merginą lydi nuo pat pradžių:

*Сунце сјаше, киша ромињаше,
Наша Мара босилџак сејаше,
Па босилџку тихо говораше:
Расти, расти, мој ситни босилџче,
Брзо ћу те у киту китити
Да закитим кићене сватове.
(Питулић 2017: 137)*

Saulė leidžias, lietus lyja,
Mūsų Mara baziliką sėja,
Prie baziliko tyliai kalba:
Auk auk, mano mažasis bazilike,
Greitai aš tave nuskinsiu,
Puošnius vestuvių svečius dabinsiu.

Saulėleidis siejamas su merginos išėjimu iš namų, su jos iniciacijos bei ritualinės transformacijos pradžia:

*Пјевај мило, синоћ доведено!
Ај, како би ја јадна пјевала!
Већ ми веле: Снајо украдена!*

*Не веле ми: Снајо доведена!
А ја јадна украдена нисам:
За сунца сам од матере пошла.
(СНП: 192)*

Dainuok saldžiai, šiņakt parvestoji!
Ak, kaip man, vargdieni, dainuoti!
Jau man sako: marti pavogtoji!
Nesakykit: marti parvestoji!
Nes aš, vargdienė, nesu pavogtoji:
Pati su saule nuo motulės išėjau.

*Отиште се сунце од горице,
Сунце од горице!
Лујена Мара од двора својега,
Од двора својега!
(Рајковић 1869: 128-129)*

Nutekėjo saulė nuo kalnelio,
Saulė nuo kalnelio!
Graži Mara iš savo dvarelio,
Iš savo dvarelio.

Iš jaunikio šeimos perspektyvos jos atėjimas į namus vėlgi susijęs su saule. Svarbu atminti, kad pagal mitinę slavų namų sampratą juose vykstantys ritualai palyginami su dangaus reiškiniiais, užtat ir marti įžengia į jaunikio namus, nelyginant saulė pateka į dangų:

*Већ је снаха међу ђеверима,
На глави јој два вијенца сјајна,
А на руке златни прстенови,
Пак се сјаје како Сунце жарко.
(Делић 2017: 95)*

Jau marti tarp dieverėlių,
Ant jos galvos du vainikai spindi,
O ant rankos – auksiniai žiedeliai,
Vėl jie žėri kaip Saulė kaitrioji.

Palankūs jaunikio tėvų jausmai jaunosios marčios atžvilgiu perteikiami panašiais vaizdiniais:

*Благо нама, девојка је с нама,
Доноси нам сунце у недара,
Да огрије свекра и свекрву.
(Питулић 2017: 138)*

Laimė mums, mergelė su mumis,
Atneša mums saulę iščiose,
Kad sušildytų šešurą su anyta.

4.2. *Dziewczyna i Słońce* „Mergelė ir saulė“: lenkų tradicija

Labai panašią paralelę tarp nuotakos ir saulės aptinkame lenkų liaudies tradicijoje (daugiausia iš rytų Lenkijos). Pavyzdžiui, saulę mena būdingas gražuolės merginos atributas – švytintis rūtų vainikas:

*Oj, wianeczku ruciany
świecisz mi się na głowie...
(Przyboś 1953: 164)*

Oi, vainikėli rūtelių,
Švyti man ant galvelės...

Rūtų vainiko – vaisingumo ir pasirengimo tekėti simbolo – ritualinio ridenimo per stalą metu „rūta pasipila iš aukso taurės“:

*Rozsypała się ruteńka ze złocistego kubeńka,
po stoliku cisowym, po obrusie bielany...
(Bielawski 2012: 432).*

Pasipylė rūtėlės iš aukso *kubkelio*
Per kukmedžio stalą, per balintą staltiesę...

Aukso taurė, kaip ir aukso žiedas – paplitę soliariniai simboliai. Žiemos saulėgrįžos bei Naujųjų metų dainose (*Gody* ‘Metai’ arba *Godnie Święta* ‘Metų šventės’) jie nukalami kalvio, kaip kad mitinėse sakmėse nukalama pati saulė (Laurinkienė 2019). Čia turime labai talpią analogijų sistemą: mergina, prieš tapdama žmona, yra kaip aukso taurė (saulė) pilna rūtų (vaisingumo), o jai perėjus į jaunikio namus, rūtų „pasipila“, pripildydamos juos gausos bei palikuonių.

Pati vestuvinių apeigų pradžia – vainiko pynimas. Paprastai tai daroma nuotakos namuose, o ritualo laikas nustatomas pagal saulę:

*Ej, rano, rano w niedzielę,
oj, poszła panna po ziele,
oj, i zaczęła wianek wić...
(Bartmiński 2011: 292).*

Ei, anksti anksti *nedėlioj*,
Oi,ėjo *pana* žalumynų,
Oi, ir ėmė vainiką vyti...

Sulig vainiko pynimu pradeda artėti laikas, kai mergina (saulė) paliks savo namus (dangų). Todėl ritualas gali prasidėti vakare ir būti susijęs su saulės „šokiu“ ar „žaidimu“ (le. *igranie*, žr. СД V: 101–106):

Oj, wiecor, wiecor, sloneńko graje
Oj, wiecor, wiecor, sloneńko gra
Młoda Andziunia na Wianek sprasa...
 (Bielawski 2012: 431).

Oi, vakaras vakaras, saulelė žaidžia,
 Oi, vakaras vakaras, saulelė žaidžia,
 Jauna Andziunia vainiką pint kviečia...

Turėdami omenyje plačiai žinomą vestuvių ir laidotuvių apeigų panašumą, kur nuotaka simboliškai atitinka mirusiąją, pažymėsime atitinkamą ritualinių dainų aspektą. Daugelyje jų mergina pakeliui į jaunikio namus prilyginama jūroje (mirusiųjų pasaulio įvaizdis) besimaudančiai ar net skęstančiai saulei:

A u chmielki na góreńce,
Oj kapało się tam Słońce,
Oj kapało się kapało,
Dwa doleńki wody miało,
Wichtusia ich napłakała...
 (Bartmiński 1996: 136)

Prie apynio ant kalnelio,
 Oi maudėsi ten Saulė,
 Oi maudėsi maudėsi,
 Dvi duobelės vandens buvo,
 Vichtusia jas priverkė...

W niedziale raniusiejko,
W niedziale raniusiejko
kapało się slonejko.
Marysia go łapała,
sama w morzejko wpadła.
Prosiła ratunejku:
ratuj mie, tatusieńku.
Już ja cie nie zratuje,
bo morza nie zgrontuje,
bo morze szeroczeńkie,
do tego głębozczeńkie.
 (Bartmiński 2011: 344–345)

Anksti nedėlioj,
 Anksti nedėlioj
 Saulelė maudėsi.
 Marysia ją gaudė,
 Pati jūron įkrito.
 Prašė gelbėti:
 Gelbėk, mane, tetušėli.
 Jau aš tavęs negelbėsiu,
 Nes jūros neperirsiu,
 Nes jūra platutė,
 Nes jūra gilutė.

Panašiai, kaip kitose slavų tradicijose (Гупа 2012: 563–593), pagal saulę nustatoma ritualo vieta ir laikas. Saulei leidžiantis, jaunajai

tinkamas laikas palikti savo tėvų namus ir leistis į naują būtį:

Wyjrżze, Kasiu, w okieneczko,
wyjrżze, Kasiu, w okieneczko,
cy daleko je sloneczko.
Już sloneczko za sadami,
już sloneczko za sadami,
zabiroj sie, Kasiu, z nami...
 (Bartmiński 2011: 359)

Pažvelk, Kasia, per langelį,
 Pažvelk, Kasia, per langelį,
 Ar dar toli yr saulelė.
 Jau saulelė už sodelių,
 Jau saulelė už sodelių,
 Ruoškis, Kasia, su mumis...

Saulės požymiai nuotakai dar kurį laiką būdingi ir po pagrindinių vestuvių apeigų. Vienoje dainoje iš Radomščyznos minimas pirmasis jos ritualinis veiksmas naujuose namuose – duonos kepimas:

Piekła Marysia kołac,
Piekła nadobna kołac,
Pod winem, pod wineckiem,
Pod rucianym wianeckiem...
Jak na niego rozczyniała
Ręcka jej się świeciwała...
Od złotego pierścienia
Do samego ramienia.
 (Kolberg 1964: 221)

Kepė Marysia ragaišį,
 Kepė dailų ragaišį,
 Po vynu, po vyneliu,
 Po rūtų vainikėliu...
 Stoja užmaišyti –
 Rankytė jos švyti...
 Nuo aukso žiedelio
 Lig paties petelio.

4.3. Дзяўчына і Сонца „Mergelė ir saulė”: gudų tradicija

Kaip jau minėtose dainose, taip ir čia merginos grožio šaltinis – tam tikras ypatingas ryšys su dangaus šviesuliais – saule, mėnuliu ir žvaigždėmis. Žinoma, ji iš žmonių šeimos, tačiau dainose kartu tarsi paliekama galimybė galvoti kitaip:

Ciż ciebiè, dzièwaczka, soniejko uradzila,
Sóniejko uradzila, mièsiaczyk paświeciu,
Mièsiaczyk paświeciu, zóry kałychali?
Uradzila mieniè mąci u nówuj świetlicy,

*U pówuj świetlicy, na syriij ziemlicy,
Kalychàli mieniè da majè siestrcy.
(Federowski 1958: 374)*

Ar tave, mergele, saulutè pagimdè,
Saulutè pagimdè, mènesèlis pašvietè,
Mènesèlis pašvietè, žvaigždès pasupo?
Gimdè mane močia naujoje *seklyčioje*,
Naujoje *seklyčioje* ant drėgnos žemelės,
Supo mane gi mano sesytės.

Merginos grožis pabrėžiamas ypatingu būdu:
jos namuose kažkas švyti, o tai esanti auksinė
gėlė mergaitės galvoje, kuri „šoka“ ar „žaidžia“
(*igrae*) kaip pati saulė:

*Дзевачкі, мае сястрицы,
Ды у мяне на куце ззяе,
Ды у мяне на куце ззяе
Дзевачка маладая,
У яе на галоўцы
Кветечкая залатая,
Кветечкая залатая,
Ды як сонейка іграе.
(БМ: 317)*

Mergelės, mano seselės,
O mano kertėj švyti,
O mano kertėj švyti
Mergaitė jaunoji,
Jai ant galvelės
Gėlelė auksinė,
Gėlelė auksinė,
O kaip saulelė spindi.

Merginos ryšys su saule lemia ne tik atitinkamus
jos pačios bruožus, bet ir ją ištikusio virsmo
sąsajas su saule:

*А ўжэ соўняйка, а ўжэ ясная,
ўжэ ж яно на заходзя,
А ўжэ дзевачка маладзьнкая
ад мамкі на выходзя.
(БМ: 317)*

O jau saulelė, o jau šviesioji,
Jau besileidžianti,
O jau mergelė, toji jaunoji,
Nuo mamytės išeinanti.

Analogiškas jaunikio ir mėnulio paralelizmas:

*Изъ-за моря синяго,
Изъ-за лъса цемнаго,
Изъ-за поля чистаго
Выхадзиу ясьмень мьсяць,
По заутрань ранешенька
Выходило красно солнышко.*

*Ясьмень мьсяць – то Иванушка,
Красно сонце – то Аленушка.
(Доўнар-Запольскі 1909: 350)*

Iš už mėlynos jūros,
Iš už tamsaus miško,
Iš už tyro lauko
Patekėjo šviesus mėnuo,
O ryt ankstų rytelį
Patekėjo graži saulelė.
Šviesus mėnuo – tai Ivanuška (Jonelis),
Graži saulė – tai Alionuška (Elenutė).

Kaip ir kitose slavų tradicijose, namus paliekančios ir dėl to verkiančios merginos būklė per-
teikiama tekančios saulės įvaizdžiu:

*Oj, rano, rano
Slónieńko zyszłó,
Oj, rano, rano
Abwièjało rósu.
Zaplącz, Maryško.
(Federowski 1958: 343)*

Oi anksti anksti
Saulėlė tekėjo,
Oi anksti anksti
Raselę pabėrė.
Verk, Maryška (Maryte).

Užtat ir jos įžengimas į savo naują gyvenimą
jaunikio namuose nusakomas tekančios saulės
kontekste:

*Божа раданька перелятгла...
Веселая рыдалька Лукашкина,
А у кути мьсяць — Лукашечки,
А на палу рыдельки теплое совнушко,
Теплое совнушко — Прасковічка.
(Доўнар-Запольскі 1909: 350)*

Dievo numylėtinė parskrido...
Linksmi Lukošiaus nameliai,
O kertėje Lukošiuo mėnuo,
O ant grindų namelių šilta saulelė,
Šilta saulelė Praskevijos.

IŠVADOS

Pateiktuose pavyzdžiuose nuotakos ir saulės pa-
ralelizmas apima du aspektus – nuotakos grožį ir
jos perėjimą iš tėvų namų į jaunikio. Nuotakos
grožis, kuris savo ruožtu mena „darną“, „pride-
rėjimą“, jos padėtis „deramą atitikimą“, kyla iš
tiesioginio ar netiesioginio kontakto su saule –
būties esme, kurią ši simbolizuoja.

Saulės savybių „perėjimą“ nuotakai lėmė:

a) merginos motinos panašumas, ryšys su saule arba žiūrėjimas į saulę gimdymo metu (*Кад ме је мајка рађала, / У жарко слунце гледала* „Kada mane mama gimdė, / Į skaisčią saulę žiūrėjo“; *Сіз ciebiè, dzièwaczka, сонiejко uradzila* „Ar tave, mergele, saulutė pagimdė“);

b) tiesioginis merginos veido arba jos iščių prilyginimas saulei (*Сланце ти је – бело лице* „Saulė tavo – baltas veidas“; *девојка [...] доноси нам сунце у недара* „mergele [...] atneša mums saulę iščiose“);

c) ritualinių objektų, turinčių saulės požymių (spindesį), priklausymas merginai (*А на руке златни прстенови, / Пак се сјаје како Сунце жарко* „Ant rankos – aukso žiedeliai, / Kurie spindi kaip saulė karšta“; *Ој, wianeczku ruciany, / świecisz mi się na głowie* „Oi, vainikėli rūtelių, / Švyti man ant galvelės“; *У је на галоўцы, Кветечкая залатая, Ды як сонейка іграе* „Jai ant galvelės / Gėlėlė auksinė, / O kaip saulėlė spindi“).

Nuotakos padėtis vestuvių apeigose yra klasikinis Arnoldo van Genepo pereigos ritualų (*rites de passage*) pavyzdys. Etnografinė medžiaga pateikia bent dvi priešingas šios situacijos perspektyvas: merginos tėvų šeimos perspektyvą ir jauniko tėvų šeimos perspektyvą – abiejų nuotaikos gerokai skiriasi. Negana to, nuo abiejų skiriasi tarpinėje būklėje „pakibusios“ pačios nuotakos perspektyva. Jos perėjimas iš vienos būklės į kitą pabrėžiamas atitinkamomis mitinėmis paralelėmis, iš kurių peržvelgėme paralelizmą su saule.

Pirma, nuotaka apleidžia tėvų namus saulei leidžiantis ir įžengia į jauniko namus saulei tekančiam, vadinasi, ji keliauja iš vieno namų į kitus kaip saulė naktį mirusiųjų pasauliu iš vakarų atgal į rytus. Saulė dalyvauja ir nuotakai kepančią pirmąją duoną naujoje krosnyje ir tuo užbaigiant šį savo ritualinį perėjimą.

Antra, tarpinę nuotakos padėtį mena saulės maudynių mitas, išskylantis taip pat ir laidotuvių dainų kontekste, kuriose saulės nusileidimas į marias atitinka velionio išėjimą į mirusiųjų pasaulį. Galima manyti, kad ir šiuo atveju „mėlyna jūra“, kurioje maudosi saulė, yra anapusinio pasaulio užuomina.

Trečia, nuotaka įkūnija ryšį, santaiką (**ladv*) tarp abiejų šeimų, kuri rituale įteisinama kaip danguje įvykusi mitinė Saulės ir Mėnulio santuoka (Доўнар-Запольскі 1909: 346–352). Taigi vienas ir tas pats įvykis nutinka ir „ten“ (aukštame danguje, mėlynoje jūroje, tyrame lauke), ir „čia“, žmonių namuose.

Iš anglų kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS

ORIGINALI ASMENVARDŽIŲ RAŠYBA

Bartminskis, Ježis = Jerzy Bartmiński
Benvenistas, Emilis = Émile Benveniste
Borysas, Vieslavas = Wiesław Boryś
Genepas, Arnoldas, van = Arnold van Genep
Heidegeris, Martynas = Martin Heidegger
Kasireris, Ernstas = Ernst Cassirer
Kovalskis, Andžejus Piotras = Andrzej Piotr Kowalski
Levi-Briulis, Liusjenas = Lucien Lévy-Bruhl
Slavskis, Francišekas = Franciszek Sławski
Tomas, Viljamas = William Thomas
Toporovas, Vladimiras = Владимир Николаевич Топоров
Vagneris, Rojus = Roy Wagner
Znaneckis, Florianas Vitoldas = Florian Witold Znaniński

LITERATŪRA

- Bartmiński 1988 = Jerzy Bartmiński. „Niebo się wstydzi“: Wokół ludowego pojmowania ładu świata. *Kultura, literatura, folklor*. Red. M. Graszewska, J. Kolbuszewski. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1988.
- Bartmiński 1996 = Jerzy Bartmiński (red.). *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, tom I: *Kosmos*, cz. I. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 1996.
- Bartmiński 2011 = Jerzy Bartmiński (red.). *Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. 4: *Lubelskie*, cz. I: *Pieśni i obrzędy doroczne*. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne „Polihymnia“, 2011.
- Beekes 2009 = Robert Beekes. *Etymological Dictionary of Greek*. Leiden–Boston: Brill, 2009.
- Benveniste 2016 = Émile Benveniste. *Dictionary of Indo-European Concepts and Society*. Chicago: Hau Books, 2016.
- Bielawski 2012 = Ludwik Bielawski (red.). *Polska pieśń i muzyka ludowa: Źródła i materiały*, Tom V: *Podlasie*, cz. I: *Teksty pieśni obrzędowych*. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2012.
- Boryś 2006 = Wiesław Boryś. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2006.
- Derksen 2008 = Rick Derksen. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden–Boston: Brill, 2008.
- Federowski 1958 = Michał Federowski. *Lud białoruski: Materiały do etnografii słowiańskiej zgromadzone w latach 1877–1905*, t. V: *Pieśni*. Warszawa: PWN, 1958.
- IEW = Julius Pokorny. *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. Bern: Francke, 1959.
- Jarmakowski, Walenkiewicz 2021 = Mikołaj Jarmakowski, Andrzej Walenkiewicz. Comparative analysis of spinning, weaving and braiding semantics among Slavs and Balts in the Indo-European context: An approach to Balto-Slavic mythological research. *Dievturu Vēstnesis*, Nr. 41, prieiga internetu: <https://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Razauskas_Dainius/Razauskas_Dievturu_Vestnesis_41_2022.pdf>, p. 2182–2196.
- Katičić 2010 = Radoslav Katičić. *Zeleni lug: tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2010.
- Kolberg 1964 = Oskar Kolberg. *Dziela wszystkie*, tom 20: *Radomskie*, cz. I. Wrocław–Poznań: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1964.
- Kowalski 1998 = Andrzej Piotr Kowalski. Wstęga i sznur: Ornamenty na ceramice neolitycznej w perspektywie tradycji indoeuropejskiej. *Przegląd archeologiczny*, t. 46.

- Kowalski 1999 = Andrzej Piotr Kowalski. *Symbol w kulturze archaicznej*. Poznań: Wydawnictwo UAM, 1999.
- Kowalski 2001 = Andrzej Piotr Kowalski. *Myślenie przedfilozoficzne: Studia z filozofii kultury i historii idei*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora, 2001.
- Kowalski 2001a = Andrzej Piotr Kowalski. O wyobrażeniu metamorfozy i o doświadczeniu magicznym w kulturze wczesnostradycyjnej. *Czy metamorfoza magiczna rekompensuje brak symbolu?* Red. J. Kmita. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Filozofii UAM, 2001.
- Laurinkienė 2019 = Nijolė Laurinkienė. Saulės bei metalų kultas ir mitologizuotoji kalvystė: Metalų laikotarpiu idėjų atšvaitai baltų religijoje ir mitologijoje. *Būdas*, 2019, Nr. 5.
- Lévy-Bruhl 1992 = Lucien Lévy-Bruhl. *Czynności umysłowe w społeczeństwach pierwotnych*. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1992.
- Masłowska 2014 = Ewa Masłowska. Pierwiastek zenski w antropokosmicznym zespole płodności: woda – ziemia – księżyc – kobieta (w polskiej kulturze ludowej). *Kultura i Społeczeństwo*, 2014, Nr. 2.
- Mierzwiński 2012 = Andrzej Mierzwiński. *Tajemnice pól popielnicowych: Pogranicze doczesności i zaświatów w perspektywie prądziejowej antropologii śmierci*. Wrocław: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2012.
- MSKMI = *Mały słownik klasycznej myśli indyjskiej*. Red. T. Hermann. Warszawa: Samper, 1992.
- Podsiad 2001 = Antoni Podsiad. *Słownik terminów i pojęć filozoficznych*. Warszawa: PAX, 2001.
- Przyboś 1953 = Julian Przyboś. *Jabloneczka: Antologia polskiej pieśni ludowej*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1953.
- Razauskas-Daukintas 2020a = Dainius Razauskas-Daukintas. *Blindė: Medis-moteris mitologijoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2020.
- Razauskas-Daukintas 2020b = Dainius Razauskas-Daukintas. *Sielos namai: Namų samprata ir vertinimas dvasinėje tradicijoje*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2020.
- SP III = *Słownik prasłowiański*, t. III. Ed. F. Sławski. Kraków: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979.
- SP VIII = *Słownik prasłowiański*, t. VIII. Ed. F. Sławski. Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 2001.
- Thomas, Znaniecki 1976 = William Thomas, Florian Znaniecki. *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. I: *Organizacja grupy pierwotnej*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976.
- Tomiccy 1975 = Joanna i Ryszard Tomiccy. *Drzewo życia. Ludowa wizja świata i człowieka*. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1975.
- Wagner 1981 = Roy Wagner. *The Invention of Culture*. Chicago and London: Chicago University Press, 1981.
- Wrocławski 1983 = Krzysztof Wrocławski. *Studia porównawcze nad ludową prozą słowiańską wobec badań nad etnogenezą Słowian. Z polskich studiów slawistycznych*, t. 6: *Literaturoznawstwo – Folklorystyka – Problematyka historyczna: Prace na IX Międzynarodowy Kongres Slawistów w Kijowie*. Red. M. Basaj. Warszawa: PWN, 1983.
- Делић 2017 = Лидија Д. Делић. »Док је сунца и док је мјесеца« – сунце и месец као средства концептуализације у усменој епизи. *Il SoleLuna presso gli slavi meridionali*. Red. Њ. Бањамин et. al. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2017.
- Димитријевић 1987 = Сергије Димитријевић. *Народне песме лесковачког краја*, свеска 1. Лесковац: Народни музеј, 1987.
- Доўнар-Запольскі 1909 = Мітрафвн Віктаравіч Доўнар-Запольскі. *Исследования и статьи: Этнография и социология, обычное право, статистика, белорусская письменность*, т. 1. Кіеў: А.П. Сапунов, 1909.
- Зеленин 1999 = Дмитрий Константинович Зеленин. Тотемический культ деревьев у русских и у белорусов. // Он же. *Избранные труды: Статьи по духовной культуре 1917–1934*. Москва: Индрик, 1999.
- Капров 1898 = В. Капров. Технические приемы творчества в великорусской народной лирической поэзии в связи с поэтическими мотивами. *Этнографическое обозрение*, 1898, № 3.
- Пешикан-Љуштановић 2017 = Љиљана Ж. Пешикан-Љуштановић. Сунце, месец и звезде у свадбеним песмама Вукове збирке. Заступљеност и значење. *Il SoleLuna presso gli slavi meridionali*. Red. Њ. Бањамин et. al. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2017.
- Питулић 2017 = Валентина Питулић. Сунце и месец у народним умотворинама са Косова и Метохије. *Il SoleLuna presso gli slavi meridionali*. Red. Њ. Бањамин et. al. Alessandria: Edizioni dell'Orso, 2017.
- Рајковић 1869 = Ђорђе Рајковић. *Српске народне песме (женске)*. Нови Сад: Матица Српска, 1869.
- БМ = *Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік*. Мінск: Беларусь, 2004.
- СД II, V = *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*, II, V. Под редакцией Н. И. Толстого. Москва: Международные отношения, 1999, 2012.
- СНП = *Српске народне пјесме из околине Пакраца и Пожеге у записама Симе Д. Милеуснића*. Ed. Ч. Виншњић. Загреб: СКД ПРОСВЈЕТА, 1998.
- Толстой 2003 = Никита Ильич Толстой. *Очерки славянского язычества*. Москва: Индрик, 2003.
- Топоров 1989 = Владимир Николаевич Топоров. Из славянской языческой терминологии: индоевропейские истоки и тенденции развития. // *Этимология 1986–1987*. Москва: Наука, 1989.
- Топоров 1995 = Владимир Николаевич Топоров. *Святость и святые в русской духовной культуре, I: Первый век христианства на Руси*. Москва: Гнозис-Языки русской культуры, 1995.
- ЭССЯ I–XXXIV = *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд, I–XXXIV*. Под редакцией О. Н. Трубачева. Москва: Наука, 1974–2008.

SLAVIC MYTHICAL WORLDVIEW: BRIDE AS THE SUN

Mikołaj JARMAKOWSKI

The article is a comparative study of a fragment of the Slavic ritual tradition related to the figure of the bride in the context of the mythological basis of her references to the Sun symbolism. The article redefines the term “mythology” in relation to certain proposals put forward based on cultural anthropology and philosophy of culture, and in this way — by combining philological (semantic and etymological) and material (ethnographic) analysis, it wants to reach the basis of the specific connection between the girl and the Sun in folklore. The “base” is understood to mean the ontological character of it, which secondarily, at the level of the text, becomes the semantics examined discursively.

Gdansk universitetas